

Andrzej Chudnicki

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
ORCID: 0000-0002-4707-0060

Sukcesy i porażki reformy systemu pieczy zastępczej

Successes and failures of foster care reform

Streszczenie

Od pierwszych lat XXI w. w Polsce wprowadzana jest reforma systemu opieki zastępczej. Choć głównym celem było zlikwidowanie placówek opiekuńczo-wychowawczych i zastąpienie ich pieczą rodzinną, to nie udało się tego w pełni osiągnąć. Mimo intensywnych wysiłków w pracy z rodziną, dzieci nadal kierowane są do pieczy zastępczej. Wciąż brakuje wystarczającej liczby rodzin zastępczych.

Artykuł ma na celu ukazanie problemów istniejących w systemie instytucjonalnej opieki nad dziećmi. Wskazano na nieefektywną pracę z rodziną jako główną przyczynę utrzymującego się zapotrzebowania na opiekę instytucjonalną. W artykule zarekomendowano propozycję nowego podejścia do wsparcia dziecka i rodziny. Jako kluczowe wskazano wykorzystanie narzędzi do szacowania ryzyka umożliwiające planowanie skutecznych interwencji. Zwrócono uwagę na konieczność wprowadzenia krótkoterminowych programów o udowodnionej naukowo skuteczności.

Słowa kluczowe: piecza zastępcza, małoletni, wsparcie rodziny, deinstytucjonalizacja

Abstract

Since the early years of the 21st century, a reform of the foster care system has been introduced in Poland. Although the main goal was to abolish foster care facilities and replace them with family care, this has not been fully achieved. Despite intensive efforts to work with families, children are still being sent to foster care. There are still not enough foster families.

The article aims to show the problems existing in the system of institutional care for children. It points to ineffective work with the family as the main reason for the continuing need for institutional care. The article recommends a proposal for a new approach to child and family support. The use of risk estimation tools enabling the planning of effective interventions was identified as key. The need for short-term programs with scientifically proven effectiveness was noted.

Keywords: foster care, minors, family support, deinstitutionalization

Wstęp

Rodzina stanowi podstawowe i najlepsze środowisko dla rozwoju dziecka. Niemniej jednak zdarzają się sytuacje, gdy przestaje ona być dla dziecka bezpiecznym miejscem. W takich przypadkach państwo interweniuje w funkcjonowanie rodziny za pomocą specjalnie powołanych instytucji mających na celu zapewnienie

odpowiedniego wsparcia. Interwencja ta w założeniu powinna opierać się na zasadzie subsydiarności oraz uwzględniać przede wszystkim działania mające na celu przywrócenie członkom rodziny równowagi psychicznej oraz samodzielności w sprawowaniu opieki nad dzieckiem. Działania te powinny być realizowane poprzez wspieranie rodziny w przewyciężaniu trudnych sytuacji życiowych i przy respektowaniu praw wszystkich jej członków. Odebranie dziecka rodzicom i umieszczenie go w alternatywnych formach opieki uznawane jest za rozwiązanie ostateczne. Powinno być podejmowane jedynie w sytuacji, gdy pobyt dziecka w rodzinie biologicznej pozostaje niemożliwy ze względu na realne zagrożenie dla dziecka i po wyczerpaniu dostępnych środków.

Do połowy XX w. głównym nurtem w organizacji wsparcia dla dzieci pozbawionych właściwej opieki było zabezpieczenie ich przed negatywnym wpływem nieprawidłowego środowiska rodzinnego. Filozofia systemu opierała się na ideach pozytywistycznych i doświadczeniach XIX-wiecznej filantropii, które ukształtowały koncepcję dobroczynnego państwa opiekuńczego¹. O umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej najczęściej decydował dyskrecyjnie sąd, kierując się własnym, subiektywnym pojęciem „dobra dziecka”. Dla zapewnienia dzieciom pozbawionym właściwej opieki odpowiednich warunków rozwoju oraz w sytuacjach, gdy ich bezpieczeństwo i rozwój były zagrożone, umieszczano je w specjalnie utworzonych placówkach opiekuńczych².

Pomimo szczytnych założeń, tak skonstruowany system często dyskryminował różne grupy społeczne, odmawiając im prawa do wychowania dzieci w zgodzie z własnymi przekonaniem czy wzorcami kulturowymi. Na jaw wychodziły nagłaśniane, szczególnie w krajach Europy zachodniej i Ameryki Północnej, przypadki przemocy instytucjonalnej: odbierania dzieci ich biologicznym rodzicom będącym w trudnej sytuacji materialnej czy życiowej. Coraz większy sprzeciw budziło umieszczanie dzieci z mniejszości etnicznych w rodzinach zastępczych, sierocińcach lub szkołach z internatem w celu ich przymusowej socjalizacji do kultury dominującej³. Krytykowano przy tym instytucjonalny klimat placówek opiekuńczych przejawiający się w depersonalizacji, rutynie, braku poszanowania indywidualności i prywatności oraz dystansie społecznym pomiędzy personelem a wychowankami⁴.

Wraz z ujawnianymi kolejnymi przypadkami krzywd i przemocy od połowy XX w. następowała zmiana paradygmatu z separacji od środowiska rodzinnego

¹ W.I. Trattner, *From poor law to welfare state: A history of social welfare in America*, New York 2007.

² R.A. Steer, *Children in Care, 1834–1929: The Lives of Destitute, Orphaned and Deserted Children*, Yorkshire-Philadelphia 2020.

³ M. Chávez-García, *Child Welfare in America*, „Journal of Women’s History” 2019, 31, nr 4.

⁴ Europejska Grupa Ekspertów ds. Przejścia od Opieki Instytucjonalnej do Opieki Świadczonej na Poziomie Lokalnych Społeczności. Ogólnoeuropejskie wytyczne dotyczące przejścia od opieki instytucjonalnej do opieki świadczonej na poziomie lokalnych społeczności, Bruksela 2012, <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/media/17881/12.pdf> (dostęp: 12.12.2023).

i instytucjonalizacji na rzecz wsparcia rodziny i deinstytucjonalizacji. Podstawą polityk promujących świadczenie usług w oparciu o rodzinę stała się teoria przywiązania, która podkreślała szkodliwość oddzielania dzieci od rodziców⁵. Priorytetem w organizacji systemu wsparcia dla dziecka pozbawionego opieki stało się odejście od rozwiązań instytucjonalnych i promowanie rodzicielstwa zastępczego.

Zmiany w systemie wsparcia rodziny i pieczy zastępczej

Mimo krytyki oraz globalnych trendów faworyzujących odejście od rozwiązań opartych na instytucjach, głównym miejscem, gdzie kierowano odebrane rodzicom dzieci, był dom dziecka. Wraz z przeprowadzeniem w Polsce reformy administracyjnej w 1999 r. rozpoczęto restrukturyzację systemu pieczy zastępczej. Resort pomocy społecznej przejął odpowiedzialność za placówki opiekuńczo-wychowawcze, dążąc przede wszystkim do eliminacji opieki instytucjonalnej na rzecz rozwiązań opartych na rodzinie. Zmiany zainicjowano od administracyjnego ograniczenia rozmiarów placówek opiekuńczo-wychowawczych, zmniejszając liczbę wychowanków w ośrodkach. Poprawiono warunki bytowe, ustanawiając standardy opieki oraz normy dotyczące wielkości i liczby pomieszczeń oraz ich wyposażenia. Po dekadzie okazało się jednak, że główny cel, jakim była likwidacja instytucjonalnej pieczy zastępczej, nie został zrealizowany. Nadal trudnością pozostawało znalezienie odpowiedniej liczby kandydatów na rodziny zastępcze, a także niewielka skuteczność działań mających na celu reintegrację rodzin⁶.

W roku 2011 została przyjęta przez Sejm Ustawa o wsparciu rodziny i systemie pieczy zastępczej, która miała stworzyć kompleksowy system wsparcia zarówno dla dziecka, jak i dla rodziny. Priorytetem stało się wsparcie rodziny na poziomie społeczności lokalnej. Planowano dalsze odejście od opieki instytucjonalnej w pieczy zastępczej, zastępując ją formami rodzinnymi. Zdaniem Najwyższej Izby Kontroli wprowadzone zmiany nie przyniosły spodziewanych rezultatów w zakresie deinstytucjonalizacji i rezygnacji z rozwiązań instytucjonalnych w systemie pieczy zastępczej. Nadal pozostaje nierozwiązany problem braku wystarczającej liczby rodzin zastępczych oraz trudności w pozyskaniu nowych kandydatów do pełnienia tej roli.

W 2011 roku uchwalono Ustawę o wsparciu rodziny i systemie pieczy zastępczej, która w zamyśle miała by tworzyć kompletny system wsparcia dziecka i rodziny. Wraz z reformą oczekiwanym kierunkiem zmian w pieczy zastępczej

⁵ E. Harlow, *Children's Rights, Deinstitutionalisation and the Development of Foster Care Services across the World*, "Practice, Social Work in Action" 2022, 34, nr 3, doi: <http://doi.org/10.1080/09503153.2021.1909719>.

⁶ A. Chudnicki, *Reforma systemu pieczy zastępczej. Założenia, rzeczywistość, perspektywy*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” 2017, 35, nr 2, doi: <http://dx.doi.org/10.17951/lrp.2016.35.2.177>.

miało być dalsze odchodzenie od opieki instytucjonalnej i zastąpienie jej formami rodzinnymi.

Zdaniem Najwyższej Izby Kontroli, która w 2021 r. sprawdziła działania systemu wsparcia rodziny i pieczy zastępczej, wprowadzone rozwiązania nadal nie przyniosły oczekiwanych zmian w postaci deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej. Nerozwiązanym problemem pozostaje niewystarczająca liczba rodzin zastępczych oraz trudności z pozyskaniem nowych kandydatów do pełnienia tej funkcji. Problemem jest również utrzymująca się stosunkowo wysoka liczba dzieci wychowywanych poza rodziną biologiczną. W 2022 r. 73 400 dzieci wychowywało się w pieczy zastępczej, z czego 56 604 (77%) znajdowało się w rodzinach zastępczych, natomiast 16 796 (23%) przebywało w placówkach opiekuńczo-wychowawczych⁷. Widoczne są również niekorzystne zmiany w strukturze zastępczej pieczy rodzinnej. Mimo stosunkowo stałej liczby rodzin zastępczych zawodowych, coraz więcej dzieci trafia do tej formy opieki.

Równocześnie rośnie liczba rodzinnych domów dziecka. Stale utrzymuje się problem z realizacją postanowień sądowych dotyczących umieszczenia dzieci w pieczy zastępczej. W roku 2022 na umieszczenie w rodzinie zastępczej oczekiwało 873 dzieci, a 346 czekało na umieszczenie w placówce opiekuńczo-wychowawczej⁸. Zmniejsza się również liczba dzieci, wobec których sąd podejmuje decyzję o ich powrocie do rodziny. Umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej miało mieć charakter tymczasowy, a priorytetem podejmowanych działań miała być reintegracja rodziny. Statystyki wymiaru sprawiedliwości wykazują spadek liczby dzieci powracających do zresocjalizowanych rodzin. W roku 2022, według stanu spraw Opm, jedynie 419 wychowanków wróciło z pieczy instytucjonalnej do rodziny⁹. Nerozwiązany i największy pozostaje jednak problem niezmnijającej się liczby dzieci kierowanych do pieczy zastępczej, przewyższający aktualne zdolności systemu wsparcia. Sytuacji nie poprawiły administracyjne próby ograniczenia możliwości kierowania dzieci do pieczy zastępczej, jakimi były wprowadzone w 2016 r. regulacje prawne ograniczające możliwości umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej z powodu ubóstwa i przed wykorzystaniem wszystkich dostępnych możliwości, aby temu zapobiec.

⁷ Najwyższa Izba Kontroli, *Wsparcie systemu pieczy zastępczej w procesie deinstytucjonalizacji*, <https://www.nik.gov.pl/plik/id,27403,vp,30218.pdf> (dostęp: 27.12.2023).

⁸ Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej, Departament Strategii i Funduszy Europejskich, Ministerstwo Sprawiedliwości, *Placówki opiekuńczo-wychowawcze – umieszczenie małoletnich w latach 1989–2022*, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> (dostęp: 12.12.2023).

⁹ Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej, Departament Strategii i Funduszy Europejskich, Ministerstwo Sprawiedliwości, *Stan kart Opm przedstawiający liczbę małoletnich objętych na podstawie prawomocnego orzeczenia sądu opieką, kuratelą lub nadzorem wynikającym z ograniczenia władzy rodzicielskiej / (stan w ostatnim dniu okresu sprawozdawczego) w latach 1989–2022*, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> (dostęp: 12.12.2023).

Pomimo tych ograniczeń, od wielu lat niezmiennie najistotniejszym czynnikiem ryzyka odebrania dziecka pozostaje niski status społeczno-ekonomiczny rodziny¹⁰, na który składają się: nadużywanie alkoholu, przemoc w rodzinie, niskie wykształcenie, niestabilne środowisko wychowawcze (samotne rodzicielstwo, rodzina patchworkowa), problemy materialne (niski dochód, bezrobocie, trudne warunki materialne), problemy wychowawcze i edukacyjne (wielodzietność, realizacja obowiązku szkolnego, niepełnosprawność lub postępująca demoralizacja dziecka)¹¹. Wśród bezpośrednich powodów umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej niezmiennie od lat pozostają: samotne rodzicielstwo, nadużywanie alkoholu oraz niskie kompetencje rodzicielskie¹².

Od czasu wprowadzenia ustawy liczba pracowników zaangażowanych w pomoc rodzinom oraz liczba rodzin objętych wsparciem gwałtownie wzrosła. Obok kuratorów rodzinnych, którzy nadzorowali sposób wykonywania władzy rodzicielskiej, powołano nową grupę zawodową – asystentów rodziny zajmujących się wsparciem rodzin z trudnościami w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych¹³. W roku 2022 kuratorzy prowadzili nadzory w rodzinach, w których wychowywało się 114 605 małoletnich objętych na podstawie prawomocnego orzeczenia sądu opieką, kuratelą lub nadzorem wynikającym z ograniczenia władzy rodzicielskiej¹⁴. W tym samym okresie 3699 asystentów rodziny współpracowało z 42 527 rodzinami. Wspomagały ich działania 2044 placówki wsparcia dziennego, z których wsparcia korzystało 37 010 dzieci¹⁵. Warto zaznaczyć, że te działania były realizowane w okresie trwającego od wielu lat niżu demograficznego oraz zmniejszenia się liczby rodzin wychowujących dzieci. W tym czasie poprawiła się również sytuacja finansowa polskich rodzin¹⁶. Według danych Eurostatu w 2022 r.

¹⁰ A. Skalec-Ruczyńska, *Skala zjawiska przemocy jako przyczyny umieszczenia dzieci w systemie pieczy zastępczej i rola opiekunów zastępczych w przewyżczeniu jej konsekwencji*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2023, nr 22(1).

¹¹ A. Prusinowska-Marek, *Skuteczność i celowość prowadzenia długoletnich nadzorów wykonywanych przez kuratorską służbę sądową w sprawach opiekuńczych*, „Prawo w Działaniu” 2017, nr 29.

¹² Też, *Praktyka sądowa w zakresie realizacji zasady tymczasowości pieczy zastępczej*, „Prawo w Działaniu” 2019, nr 40, doi: 10.32041/pwd.4002.

¹³ Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Dz.U. z 21 lipca 2011 r., nr 149, poz. 887 z późn. zm.

¹⁴ P. Kozłowski, *Kuratela rodzinna w Polsce – dynamika natężenia zadań w postępowaniu rozpoznawczym i wykonawczym*, „Resocjalizacja Polska” 2019, 17, nr 1, <https://doi.org/10.22432/pjsr.2019.17.11>.

¹⁵ *Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2022 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*, Warszawa 2023, <https://www.gov.pl/attachment/32d9d05e-6e7e-4d40-b7e0-bd59e70de95a> (dostęp: 27.12.2023).

¹⁶ Główny Urząd Statystyczny, *Rodziny w Polsce w świetle wyników NSP 2021*, Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań, Warszawa 2021, https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/6536/7/2/1/rodziny_w_polsce_w_swietle_wynikow_nsp2021.pdf (dostęp: 27.12.2023).

16,7% dzieci było zagrożonych ubóstwem, co stawia Polskę znacznie poniżej średniej europejskiej wynoszącej 24,7% dla 27 krajów EU i również poniżej średniej dla 20 krajów strefy euro wynoszącej 25,4%¹⁷.

Jedną z możliwych przyczyn niskiej skuteczności działań jest paternalistyczny model ingerencji w rodzinę zakładający, że jej członkowie nie posiadają wystarczających kompetencji do samodzielnego kierowania własnym postępowaniem. Sprawia to, że członkowie rodziny, zamiast uzyskać profesjonalne wsparcie, są stale kontrolowani i kierowani. Potwierdzają to analizy metod pracy tych profesji. W swojej praktyce kuratorzy sądowi opierają się głównie na tradycyjnych metodach pracy z przypadkiem, takich jak case work i case management¹⁸. Natomiast w przypadku asystentów rodziny dominujące działania to udzielanie porad i wsparcia emocjonalnego, pomoc w sprawach urzędowych, szkolenia umiejętności życia codziennego oraz kontrola nad rodziną¹⁹.

Wydaje się zatem, że podjęte działania nie tylko nie doprowadziły do zmniejszenia liczby rodzin pod kontrolą sądów, ale wręcz przyczyniły się do coraz większego odsetka polskich rodzin, które objęte są opieką służb państwowych. Pomimo intensywnych wysiłków, liczba dzieci kierowanych do pieczy zastępczej nie maleje. Zjawisko to jest znane w kryminologii jako „net-widening” i oznacza niezamierzony efekt praktyk, które w założeniu miały ograniczyć interwencję prawną, ale zamiast tego skutkują zwiększeniem liczby osób mających kontakt z systemem sprawiedliwości²⁰. Jest to zjawisko wysoce szkodliwe, ponieważ przekierowuje zasoby od rodzin, które faktycznie potrzebują profesjonalnego wsparcia, do tych, które tego nie wymagają. Warto przy tym nadmienić, że działania te powodują, że rodzina bardzo długo pozostaje pod kontrolą instytucji. Nadzór kuratora nad rodziną trwa przeciętnie od 3–7 lat²¹, a wsparcie asystenta rodziny zajmuje średnio 2 lata²². Jednocześnie tylko w niewielkim procencie przypadków sąd ostatecznie decyduje się na umieszczenie dzieci w pieczy zastępczej. W roku 2018 tylko 9% spraw kończyło się umieszczeniem dziecka poza jego rodziną²³.

¹⁷ Eurostat, *Living conditions in Europe – poverty and social exclusion*, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Living_conditions_in_Europe_-_poverty_and_social_exclusion (dostęp: 22.11.2023).

¹⁸ M. Mólka, *Pedagog resocjalizacyjny czy menedżer przestępcy? Między case work a case management w dozorze kuratora sądowego*, „Studia Paedagogica Ignatiana” 2021, 24, nr 5.

¹⁹ I. Krasiejko, *Realizacja asystentury rodziny oraz postulaty zmian w ustawie o wspieraniu rodziny – perspektywa asystentów rodziny*, „Praca Socjalna” 2022, 37, nr 1.

²⁰ M. Muskała, *Od „pracy z jednostką” do „kierowania jednostką” w przestrzeni kurateli sądowej*, „Resocjalizacja Polska” 2019, 17, nr 1, <https://doi.org/10.22432/pjsr.2019.17.10>.

²¹ A. Prusinowska-Marek, *Skuteczność i celowość...*

²² *Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2022 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r...*

²³ A. Prusinowska-Marek, *Praktyka sądowa w zakresie realizacji zasady tymczasowości pieczy zastępczej – raport z badań*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Prawo Rodzinne, Warszawa 2018.

Zakończenie i wnioski

Głównym celem pracy z dzieckiem i jego rodziną powinno być wyeliminowanie pierwotnych przyczyn, które doprowadziły do interwencji. Kluczowym działaniem służb zaangażowanych w te procesy jest poprawa stabilności finansowej w rodzinie oraz rozwijanie kompetencji intelektualnych i społecznych rodziców, aby byli w stanie skuteczniej zaspokajać potrzeby swoich dzieci. Działania te powinny także uwzględniać potrzeby samych rodziców, zapewniając im wsparcie w kwestiach zdrowia psychicznego i fizycznego, w tym leczenia uzależnień, a także udzielając porad w zakresie planowania rodziny oraz dostarczając niezbędnej wiedzy potrzebnej do podejmowania świadomych decyzji korzystnych dla ich rodzin²⁴.

Oprócz poradnictwa i zarządzania przypadkiem, niezmiernie istotne jest wprowadzenie krótkoterminowych programów o udokumentowanej naukowo skuteczności, takich jak np. Attachment and Biobehavioral Catch-Up (ABC)²⁵ czy Video-feedback Intervention to Promote Positive Parenting and Sensitive Discipline (VIPP-SD)²⁶, które skupiają się na relacjach między rodzicami a dziećmi. Badania wykazują, że krótkoterminowe interwencje redukujące problemy behawioralne u dzieci przynoszą również korzyści w redukcji przejawów przemocy wobec dzieci²⁷. Wybór odpowiednich narzędzi z pewnością ułatwiłby stworzenie bazy zweryfikowanych naukowo programów, potwierdzonych jako skuteczne i efektywne w pracy z rodzinami, na wzór systemu rekomendacji programów profilaktycznych²⁸. Istotne jest również stworzenie skutecznego systemu wsparcia rodzin zastępczych poprzez zapewnienie niezbędnego wsparcia finansowego i rzeczowego oraz szkoleń i pomocy w opiece.

Konieczne jest także stworzenie i wdrożenie efektywnych narzędzi identyfikacji i oceny czynników ryzyka umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej. Pozwoliłyby one nie tylko trafniej rozpoznawać zagrożenia, ale także skierować

²⁴ A. Schrader-McMillan, J. Barlow, *Improving the Effectiveness of the Child Protection System – a Review of Literature*, Early Intervention Foundation, 2017, <https://www.eif.org.uk/files/pdf/cp-1-schradermcmillanbarlow.pdf> (dostęp: 5.12.2023).

²⁵ M. Dozier, K. Bernard, *Coaching parents of vulnerable infants: The attachment and biobehavioral catch-up approach*, Guilford Publications, New York 2019.

²⁶ F. Juffer, M.J. Bakermans-Kranenburg, M.H. van IJzendoorn, *Pairing attachment theory and social learning theory in video-feedback intervention to promote positive parenting*, "Current opinion in psychology" 2017, nr 15.

²⁷ P.S. Goldman, M.J. Bakermans-Kranenburg, B. Bradford, A. Christopoulos, P. Lim, A. Ken, C. Cuthbert, R. Duchinsky i in., *Institutionalisation and deinstitutionalisation of children 2: policy and practice recommendations for global, national, and local actors*, "The Lancet. Child & Adolescent Health" 2020, 4, nr 8, [https://doi.org/10.1016/S2352-4642\(20\)30060-2](https://doi.org/10.1016/S2352-4642(20)30060-2).

²⁸ F. Gardner, P. Montgomery, W. Knerr, *Transporting Evidence-Based Parenting Programs for Child Problem Behavior (Age 3–10) Between Countries: Systematic Review and Meta-Analysis*, "Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology" 2016, 45, nr 6, <https://doi.org/10.1080/15374416.2015.1015134>.

rodziny do programów o odpowiednim stopniu intensywności. Wiadomo bowiem, że kierowanie osób o niskim ryzyku do programów o dużej intensywności, a osób o wysokim ryzyku do programów adresowanych do osób z mniejszymi potrzebami obniża skuteczność stosowanych środków, a nawet może okazać się szkodliwe. Ważne jest również, aby przy ich pomocy można było dokonać oceny efektów pracy z rodziną przed umieszczeniem w pieczy zastępczej, a także ocenić skutki pobytu w pieczy zastępczej.

Bibliografia

- Chávez-García M., *Child Welfare in America*, "Journal of Women's History" 2019, 31, nr 4.
- Chudnicki A., *Reforma systemu pieczy zastępczej. Założenia, rzeczywistość, perspektywy*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” 2017, 35, nr 2, <http://dx.doi.org/10.17951/lrp.2016.35.2.177>.
- Dozier M., Bernard K., *Coaching parents of vulnerable infants: The attachment and biobehavioral catch-up approach*, "Guilford Publications", New York 2019.
- Europejska Grupa Ekspertów ds. Przejścia od Opieki Instytucjonalnej do Opieki świadczonej na Poziomie Lokalnych Społeczności, *Ogólnoeuropejskie wytyczne dotyczące przejścia od opieki instytucjonalnej do opieki świadczonej na poziomie lokalnych społeczności*, Bruksela 2012, <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/media/17881/12.pdf> (dostęp: 12.12.2023).
- Eurostat, *Living conditions in Europe – poverty and social exclusion*, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Living_conditions_in_Europe_-_poverty_and_social_exclusion (dostęp: 22.11.2023).
- Gardner F., Montgomery P., Knerr W., *Transporting Evidence-Based Parenting Programs for Child Problem Behavior (Age 3–10) Between Countries: Systematic Review and Meta-Analysis*, "Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology" 2016, 45, nr 6, 10.1080/15374416.2015.1015134.
- Główny Urząd Statystyczny, *Rodziny w Polsce w świetle wyników NSP 2021*, Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2021, Warszawa 2021, https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/6536/7/2/1/rodziny_w_polsce_w_swietle_wynikow_nsp2021.pdf (dostęp: 27.12.2023).
- Goldman P.S., Bakermans-Kranenburg M.J., Bradford B., Christopoulos A., Lim P., Ken A., Cuthbert C., Duchinsky R. i in., *Institutionalisation and deinstitutionalisation of children 2: policy and practice recommendations for global, national, and local actors*, "The Lancet. Child & Adolescent Health" 2020, 4, nr 8, [https://doi.org/10.1016/S2352-4642\(20\)30060-2](https://doi.org/10.1016/S2352-4642(20)30060-2).
- Harlow E., *Children's Rights, Deinstitutionalisation and the Development of Foster Care Services across the World*, "Practice, Social Work in Action" 2022, 34, nr 3, <https://doi.org/10.1080/09503153.2021.1909719>.
- Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2022 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*, Warszawa 2023, <https://www.gov.pl/attachment/32d9d05e-6e7e-4d40-b7e0-bd59e70de95a> (dostęp: 27.12.2023).
- Juffer F., Bakermans-Kranenburg M.J., van IJzendoorn M.H., *Pairing attachment theory and social learning theory in video-feedback intervention to promote positive parenting*, "Current opinion in psychology" 2017, nr 15.
- Kozłowski P., *Kuratela rodzinna w Polsce – dynamika natężenia zadań w postępowaniu rozpoznawczym i wykonawczym*, „Resocjalizacja Polska” 2019, 17, nr 1.
- Krasiejko I., *Realizacja asystentury rodziny oraz postulaty zmian w ustawie o wspieraniu rodziny – perspektywa asystentów rodziny*, „Praca Socjalna” 2022, 37, nr 1.

- Mółka M., *Pedagog resocjalizacyjny czy menedżer przestępcy? Między case work a case management w dozorze kuratora sądowego*, „Studia Paedagogica Ignatiana” 2021, 24, nr 5.
- Muskała M., *Od „pracy z jednostką” do „kierowania jednostką” w przestrzeni kurateli sądowej*, „Resocjalizacja Polska” 2019, 17, nr 1, <https://doi.org/10.22432/pjsr.2019.17.10>.
- Najwyższa Izba Kontroli, *Wsparcie systemu pieczy zastępczej w procesie deinstytucjonalizacji*, <https://www.nik.gov.pl/plik/id,27403,vp,30218.pdf> (dostęp: 27.12.2023).
- Prusinowska-Marek A., *Praktyka realizacji zasady tymczasowości pieczy zastępczej*, „Prawo w Działaniu” 2019, nr 40, doi: 10.32041/pwd.4002.
- Prusinowska-Marek A., *Skuteczność i celowość prowadzenia długoletnich nadzorów wykonywanych przez kuratorską służbę sądową w sprawach opiekuńczych*, „Prawo w Działaniu” 2017, nr 29.
- Prusinowska-Marek A., *Praktyka sądowa w zakresie realizacji zasady tymczasowości pieczy zastępczej – raport z badań*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Prawo Rodzinne, Warszawa 2018.
- Schrader-McMillan A., Barlow J., *Improving the Effectiveness of the Child Protection System – a Review of Literature*, “Early Intervention Foundation” 2017, <https://www.eif.org.uk/files/pdf/cp-1-schradermcmillanbarlow.pdf> (dostęp: 5.12.2023).
- Skalec-Ruczyńska A., *Skala zjawiska przemocy jako przyczyny umieszczenia dzieci w systemie pieczy zastępczej i rola opiekunów zastępczych w przewyciężaniu jej konsekwencji*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2023, nr 22(1).
- Steer R.A., *Children in Care, 1834–1929: The Lives of Destitute, Orphaned and Deserted Children*, Yorkshire-Philadelphia 2020.
- Trattner W.I., *From poor law to welfare state: A history of social welfare in America*, New York 2007.
- Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Dz.U. z 21 lipca 2011 r., nr 149, poz. 887 z późn. zm.
- Wydział Statystycznej Informacji Zarządcej, Departament Strategii i Funduszy Europejskich, Ministerstwo Sprawiedliwości, *Placówki opiekuńczo-wychowawcze – umieszczenie małoletnich w latach 1989–2022*, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> (dostęp: 12.12.2023).
- Wydział Statystycznej Informacji Zarządcej, Departament Strategii i Funduszy Europejskich, Ministerstwo Sprawiedliwości, *Stan kart Opm przedstawiający liczbę małoletnich objętych na podstawie prawomocnego orzeczenia sądu opieką, kuratelą lub nadzorem wynikającym z ograniczenia władzy rodzicielskiej / (stan w ostatnim dniu okresu sprawozdawczego) w latach 1989–2022*, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> (dostęp: 12.12.2023).